

გაზეთის ფასი:

გაზეთით გაზსაყენლად

ერთი წლისა — 6 მან. კაპ.	5 მან. კაპ.
ნახევრის წლისა 3 „	2 „
ხამი თვისა — 1 „ 75	1 „ 50
ერთი თვისა — „ 60	„ 50
ცალკე ნომრის — „ 12	„ 10

განცხადებაები, «დროებაში» დასაბუჯდით, მიიღება სსსა და სსსა ექსპრესი. ფასი განცხადებისა: ჩვეულებრივით ასობით, სტრიქონზე 8 კაპ. და ასობითურადაც — სოფე 1/2 კაპ.

დროება

საქონლისა და სალიტერატურო გაზეთი

წაიქნა მკვიდრად

საქონლისა და სალიტერატურო გაზეთი

მიიღება თ თვისში: დაქვის განტორაში (გ. წერეთლის და ამ. სტამბაში, ხატისთვის ხახუბში).

ქუთაისში: გვარამია გადამდარი-შვილთან (სასუფიანო სასწავლებელში). გაზეთს მისწავრება შემდეგად დროით უნდა გამოგზავნიან მოთხოვნა: *Въ Тифлисѣ. Въ конторѣ редакцїи изданы «ВРЕМЯ», при типографїи Г. Церетели.*

გამოდის კვირაში ეთხელ, ჰანანკობით

შინაგანა

უცხო ქვეყნები: ციურისი («დროებაში» გორაკს.), — საფრანგეთი, — ესპანია, — იტალია. — საქართველო: თიფლისი-გლადიკოპოლის რეინის გზა, — სოფელი ხალხისი («დროებაში» გორაკს.), გორაკი («დროებაში» გორაკს.). — რუსეთი: ხანკოვის არეულთა. — წყობილი ამბები. — წიგნი რედაქტორთან. — ნანკა.

უცხო ქვეყნები

შუიციარია

(«დროებაში» გორაკს.)

მკითხველმა იცის, რომ იმისთანა მართებლობის ფორმაში, როგორც შუიციარიას აქვს, რამე ახალი უმთავრესი ცვლილება საზოგადოთ კანონებში, ხალხის ნების დაუკითხავად და კენჭის უყრელად, ვერ შეეძა ძალაში და მოქმედებაში. როდესაც «კანტონის რჩევაში» დანიშნული კამისია დანიხანს საჭიროთ რამე ახალი ცვლილების მოხდენას კანონებში, შემდეგ ყოველივე, თუ კი ცვლილება უმთავრესია და ხალხს შეეხება, გადასცემს მას, ე. ი. ხალხს კენჭის საყრელად, რომელიც ამტკიცებს ან უარყოფს ამ კანონს. თუ ხალხი მიიღებს, კანონი ძალაში შეეძა და თუ არა, დარჩება ისევე ძველი კანონი. მაშ რა რესპუბლიკა და ხალ-

ხის მართებლობა უნდა იყოს, თუ კი ასე არ იქნება და ხალხს მისევე შესახებ საქმეებში ხმა არ ექმნება? — ასე არის აქ ყოველთვის, და უშეკელია, ესეც ასე უნდა მომხდარიყო, როდესაც, გარდა უნივერსიტეტში შესვლის თაობაზე ცვლილებებისა «სახალხო განათლების» კანონებში, ამ საქმისათვის დანიშნულ კამისიამ ბევრი სხვა რამ ცვლილებები მოაწინაა, რომელნიც «კანტონის რჩევისაგან» მიღებული იყვნენ.

მე მსურს მოველაპარაკო მკითხველს, თუ ყველა ამ ცვლილებებზე არა, უმთავრესს სამს ცვლილებებზე ან სამს პარაგრაფზე მივინიშნო, იმ სამ პარაგრაფზე, რომლებმაც აქაური ხალხის ყურადღება მეტად მიიპყრო და იძულებულიც გახადა, რომ იმათი მიზნებით, 14 აპრილს, როდესაც კენჭის ყრა იყო დანიშნული ამ საქმის თაობაზე, მთელ ახალს კანონებზედ უარი ეთქვა. — აქვე უნდა ეთქვა, რომ თუ საქმე ასე არ წასულიყო, მაშინ უნივერსიტეტის თაობაზე საქმეც ვერ გათავდებოდა ისე კარგად, როგორც ეს გათავდა, ე. ი. რომ «კანტონის რჩევის» გადაწყვეტილება დარჩებოდა, რადგანაც ცალკე პარაგრაფების კენჭის ყრით ხალხისაგან ის მიღებული იყო.

უმთავრესი აზრი ახლათ შეცვლილ ხალხის განათლების კანონისა ის იყო, რომ პირველ დაწყებულ (ელემენტარულ) სასწავლებლებში ყოველგვარი დღეობისა და მსახურისა და მოსახურისა უნდა აღიარდეს. როგორც შეიძლება, მაგრამ საზოგადოთ ჩვენს რეინის გზაზე მე შემდეგში ცალკე ეთყვი რამდენსავე სიტყვას, როდესაც ჩემს ფოთში მოგზაურობას ავიწერო.

ამ სასწავლებლების პროგრამაში იმას ადგილი არ უნდა ჰქონოდა; რომ ის დრო, რომელიც იმაზედ იკარგება, სხვა საგნების სწავლაზედ მოეხმარათ. ამაში მდგომარეობდა უმთავრესი აზრი ახლათ შეცვლილ კანონებისა და რასაკვირველია, ამისათვის ცალკე პარაგრაფიც იყო დანიშნული. — შემდეგ პარაგრაფებში იყო მეთუ რომელიმე «კანტონის რჩევა» თუ თხმეტ წლამდის იცავდა და უნდა ყმაწვილებსათვის ხალხისაგან. ვალდებულდებით სწავლა შეეცარიანო ყოველთვის იყო და მშობლებსაგან უზღველიც — თუ არ ესცდები — აქამდისინ თორმეტ წლამდე, მაგრამ ესეც სამს წელიწადს უმატებდნენ კიდევ და რასაკვირველია, ისევე მშობლების შხრით უზღავით. დაგვიჩა ბოლოს პარაგრაფებში ერთი, რომელიმე იყო ნათქვამი, რომ სახალხო მკოლებს მასწავლებლებს უნდა ეცვა, რომ უფრო ბევრით ყოფილიყვნენ; ეს პარაგრაფი მე 10-მ იყო. ვინ იტყვის, ვინც კი ამ შემომოყვანილ სამ პარაგრაფის შინაარსს გაიგებს, რომ მათში ცუდი რამ არის ხალხისათვის? ვინ იტყვის, რომ კანტონის რჩევას ამგვარი კანონების დამტკიცების დროს ხალხის სარგებლობა არ ჰქონია სახეიშო?... მაგრამ როგორ მიიღო ეს ხალხმა და როგორ წინაუხედავათ გაისაჯა ის ამ საქმეში — იმას ქვედად შეიტყობთ. როგორც შე-

ვით არ ვამბობ და როგორც აქაური წესმოითხვება, «კანტონის რჩევაში» ეს თავის გადაწყვეტილება გარდასცა ხალხს, რომელსაც ან უნდა მიეღო ყოვლის შეუცვლელად ეს ახალი კანონები, ან ზოგიერთი ცვლილება მოეხდინა და შემდეგ მიეღოთ და ან სრულდებით უარი ეყო მათზედ. ამისათვის იყო დანიშნული 14 წასრულ აპრილის რიცხვი, როდესაც კენჭის ყრა ან ხმის მოკრეფა უნდა მომხდარიყო. — ვერ წარმოიდგენთ, რანაირათ აიძრა და აღელდა მთელი ციურისის კანტონის ხალხი, როდესაც ამ ახალი შედგენილი კანონების ეგზემპლარები დაუთრგდა მათ და ყველამ იმათგანმა სათითოთ გაიგეს მათი შინაარსი.

ხალხი მეტადრე აღელდა იმ ცვლილების მოხდენამ ძველ კანონებში, რომლის ძალითაც ელემენტარ სასწავლებელში სამღეთო წერილის სწავლა უნდა მოსპობილიყო. მეხუთე კლასამდისინ სამღეთო წერილზე ყმაწვილს სიტყვაც არ უნდა ჩაწევებოდა ყურში; მხოლოდ მეხუთე კლასიდან უნდა დაწყებულიყო ამის სწავლა და მაშინაც მიღებდეს ან, როგორც აქ ამათ ეძახან, «შეარცხებს» (შეეგებს), მხოლოდ განსაკუთრებით შემთხვევაში მიეცემოდათ მასწავლებლის ადგილი. ახალი კანონის ძალით, რომელი წოდების იქნებოდა მასწავლებელი — «კანტონის რჩევაზედ» იყო მინდობილი, და ის ძლიერ სარწმუნოა, რომ სასულიერო წოდების კაცს ძნელად მისცემდა მასწავლებლობის

სამი კვირა იმერეთში

(მგზავრის დაკვირება)

გარეგანი შეხედულება ქუთაისისა — უწინდელი სიტყვა და ახლანდელი მუდროება ქუთაისის ცხოვრებისა — იქაური ახალგაზრდობა და ძველი ჩინიანობა — შადრეპა — საზოგადო დროს გატარება — შმ. ნინოს სასწავლებლის ბიბლიოთეკა — ფოთი — ერთი თვისის გადაკლება — შორტი — რეინის გზა — ლეკები ფოთის სტანციაზე — შადრეპის ტყე — საზოგადო სიტყვა იმერეთზე.

სამი კვირის განმავლობაში არა თუ ისეთი მხარის საფუძვლიანად გაცნობა, როგორც იმერეთია, არამედ ორ-ეტყვიანი სახლის მდგომარების გაცნობაც ძნელია. მაშასადამე ამ პატარა მიმობლიანაში მკითხველი მხოლოდ იმერეთის ერთ თვალის გადავლებასა და ზოგიერთი ისეთი იქაური მოვლინებების აწერას უნდა მოელოდეს, რომელიც უბრალოდ დამკვირვებელსაც პირდაპირ და უნებლიეთ თვალში ეცემა. ამ საქმეში ცოტათი აღრენდელი ჩემი ცნობა იმერეთისა ცოტა არ იყოს სელს მომიწყობს.

მე გავედი თიფლისიდან აპრილის 9-ს და ამ თვისე 29-მდე იმერეთში, მომეტებული დრო ქუთაისში, დავაყვი. ყვირილიდან ქუთაისის, ანუ უკეთ ესტყვათ გეგუთის, სტანციაში (28 ვერსი) რეინის გზით გავიარე.

მაგრამ საზოგადოთ ჩვენს რეინის გზაზე მე შემდეგში ცალკე ეთყვი რამდენსავე სიტყვას, როდესაც ჩემს ფოთში მოგზაურობას ავიწერო.

პირველი საათი იქნებოდა, როდესაც ჩვენ შევედით იმერეთის დედაქალაქში. ეს დრო ისეთი დროა, როდესაც უწინდელ დროებებში ქუთაისის ბულვარი სავსე იყო უსაქმო და საქმიანი ხალხითა, რომელიც ხან ისხდა და ხან დასვირბოდა ხეების ჩრდილოებს ქვეშე და დროზე ქორსა, დროზე მართალს ლაპარაკობდა, და ამგვართ იმზადებდა სადილისთვის მადასა. ამაში, რასაკვირველია, საქმები არა არის რა; მაგრამ ეს ბულვარში თავისმოყრა და მუსაფი, რაც უნდა იყოს, ქუთათელების სიცოცხლესა და სიცხველეს მინც ამტკიცებდა. ამისთანა სურათის დანახვას მოველოდი მე ახლაც, როდესაც სარბევი რეინის გზის ეგონიდან გავმოვებტი და ფეტონით წამოველ ქუთაისისაკენ. მაგრამ შეესცდი: არა თუ ბულვარი, ქუთაისის ქუჩებიც რალაც მივარდნილათ და მიყრუებულათ მეჩვენა: ხალხი თითქმის სულ არა ჩანს, არა ჩანს ის მოძრაობა, ის სიცხველე, ურომლოთაც იმერლის წარმოადგენა შეუძლებელი საქმეა. ბულვარში მყუდროება, ქუჩებზე

მყუდროება, ბაზარში მყუდროება...

პირველათ ეს გარემოება მე იმას მიეწერე, რომ ის დღე დიდ მარხის უქანსკნელი კვირის ორშაბათი იყო: ქუთაისელები ისვენებენ, რომ აღდგომის კვირაში უფრო მომეტებული იმზარულონ, მეთქი, ესტყვი მე ჩემ გულში. მაგრამ ამაშიაც შეესცდი: თითქმის მთელი სამი კვირის განმავლობაში არც ერთხელ არ შემინიშნავს ქალაქში ამ დღევანდელზე მომეტებული მოძრაობა და სიცხველე. თვით სახეზე, იმის გამომეტყველებზე და სიტყვებში ესტყვათ იმერლებს რალაც უკმაყოფილება ახლანდელ თავის ეკონომიურ ცხოვრებისა და მდგომარეობისა. ყველა ეძღურის რალაცს და ძრიელ ცოტასაგან გაიგონებთ ტკილ სიტყვას, ნუგეშს და იმედს ვაჭრები სჩივიან — ვაჭრობა აღარ არის, სახლის პატრონები ეთებენ მდგომარეობას და ეფრსად უპოვნიათ; ახალ სახლს კაცი ვერ იშენებს: ნეტავი ძველი გააქირაონ და ახალს აშენებას ვან დასდევს ადგილის პატრონები თითქმის ნახევარ ფასად ჰყიდიან თავინთ მამულებსა; სასტუმროებში ნომრები ცარიელები ყრია; ამერელი გლეხი ხომ

თავის სიღარიბეზე და საზოგადოთ ცუდ მდგომარეობაზე ახლა აღრენდელზე მომეტებულით სჩივის, მაგრამ, რადგანაც ის მუდამ სჩივის, ამიტომ იმის ჩივილსა და ტირილს ჩვენ შეჩვეულნი ვართ და მაგდენათ ყურსაც არ ვათხოვებთ ხოლმე. ერთი სიტყვით, ჩინიანობა და განსაკუთრებით ზოგიერთ ადვოკატებს გარდა, იმერეთში ამჟამათ ბევრს ვერ ნახავთ, რომ თავის ახლანდელი მდგომარეობის კმაყოფილი იყვეს.

ნუთუ ერთმა რეინის გზის ქუთაისზე გაუყვანლობამ მოახდინა ასეთი გავლენა ქუთათელების მატერიალურ და ზნეობით მხარეზე.

არაფერი არ შეაწუხებს ისე კაცს, როგორც იმერის მოტყუება; სულ რომ არ ჰქონდეს კაცს ვისიმე და რისიმე იმედი, ათას წილათ ისა სჯობია, ვიდრე გქონდეს იმედი და ბოლოს კი მოსტყუდე. ბევრჯელ გამხსნებია მე ეს კაცის ხასიათის თვისება, როდესაც ზოგიერთ ჩვენ ახალგაზრდა განათლებულ ყმაწილ-კაცების ცხოვრებასა და მოქმედებას წარმოვიდგენდი თვალ წინ. მართლა, თუ არ იმათი, მაშ ვისი იმედი უნდა ჰქონოდა კაცს, რომ დაეხმარებოდნენ თავის

ადგილს, რადგანაც იმათზე, როგორც ბევრს აქაურებს, ძლიერ ცუდი აზრი აქვთ. სასულიერო წოდების გავლენას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ხალხზე, ეხლანდელ კენჭის ყრამიდაც. მაგ. მთელმა ერთმა ციურისის კანტონის მახრამ «ერთ ხმათ» რამდენიმე ათასმა კაცმა — თქვა უარი ახალს კანონებზე. ესენი იმ რითი ამართლებდნენ თავის მოქმედებას: «ჩვენ არ გინდა, ამბობდნენ ესენი, მივიღოთ იმისთანა ახალი კანონები, სადაც აღკრძალულია, რომ ჩვენს შვილებს პირველ დაწყებით სასწავლებლებში სამღვთო წერილი ასწავლონ! ჩვენ არ გინდა იმისთანა კანონები, რომლის ძალითაც ჩვენს შვილებს ესაბათ გაიგონონ სწავლა, რომელიც არის თავიც და ბოლოც ყოველგვარი სწავლისა!» — არ ეგონოს მკითხველს, რომ ახალი კანონების შემადგენელი და იმის მომხრენი მართლა ამ აზრით სობდნენ პირველ დაწყებით სასწავლებლებში სამღვთო წერილის სწავლას. ამით ის ქონდათ სახეში, რომ ყმა-წვიოების ახალგაზდა წლოვანობით მიღებულნი — მასწავლებლები — სარგებლობდნენ და ისეთს რამებზე ჰქედამდნენ, რომელთაც სრულებით არაფერი დამოკიდებულობა არ ჰქონდათ წამდელი ქრისტეს და საზოგადოთ სამღვთო წერილის სწავლასთან. «ისინი, ამბობდნენ ახალ კანონის მომხრენი — სულ იმ «შარტებისაგან» არიან წეონხუნონი და ამ გვართ წამდელი სწავლას და ქვემარტებას დამორბებულნი.» — იმ რითი ხელომდგენლობდნენ ახალი კანონის შემადგენელი, როდესაც მესხეთ კლასიდან წინადადდნენ საღმთო წერილის სწავლას, იმ დროდგან, როდესაც ყმაწვილები მომხრდებულნი და გონება გახსნილნი იქნებოდნენ, რომ ამ საქმისათვის, შეძლებისა და გვართ, კრიტიკულის თვლით შეცხდნათ და ამგვართ არ დარჩენილიყვნენ მოტყუებულნი, როგორც ეს ადვილათ შეიძლებოდა მომხდარიყო უფრო მდბბალ კლასებში. მაგრამ ხალხმა არაფერს ამგვარ საფუძელიან საბუთებს ყური არ ათხზავდა და ეს კანონი ხმის უმეტესობით (40,208 — 16,231) უარჰყო.

ამაზე ნაკლებათ ხალხი არც მე-10 მუხლს აუღლებდნენ, რომელშიდაც თუხხეკ წლამდის ვალდებულებით სწავლაზე იყო ნათქვამი. ამასთან ახალი კანონის შემადგენელი დღეში მომტებულ დროს წინადად-

დნენ სწავლისათვის, როგორც საღმთობამდის ისე წასაღლებს. განსაკუთრებით ამ სწავლის დროს მომტებამ ალაპარაკა საზოგადოთ წერილი ფაბრიკების და მიწის მუშეები. საქმე იმაშია, რომ ეს მუშეები, ძველი ვალდებულებითი კანონის ძალით, წასაღლებს შეიღების თავისუფლებით სარგებლობდნენ და მიჰყავდათ ისინი ფაბრიკებში ან მინდებებზე მოახმარებლათ. რასაკვირველია, ახალი კანონის ძალით, როდესაც სწავლას დრო ემტებოდა დღეში, განსაკუთრებით წასაღლებს, მამებს ეს აღარ შეეძლოთ ექმნათ, რადგანაც მათ შეიღებს დრო არ ექმნებოდათ აქაც ესწავლათ და მამებსაც მოხმარებოდნენ მუშაობაში. აქედამ ხალხს გამოჰყავს ის დასკვნა, რომ ამგვარი ვალდებულებით სწავლის კანონით და სწავლის დროს მომტებით ჩვენ დღის ქირა და მუშა ხელი გვაკლებოდა და ამგვართ ჩვენს ისეთაც არა სასიხარულო ეკონომიურ მდგომარეობას დაუშვებოდა. ამისათვის ამ პარაგრაფზედაც ხალხმა 14 აპრილს ხმის უმეტესობით (43,108 — 13,710) უარი სთქვა. შესანიშნავია, რომ შეიცარიის ხალხი — მიწის მუშე-უჩრის ეკონომიურ მდგომარეობას და ამის მიზეზით უარს ამბობს ასეთს მშენიერ ახლათ შეცელილ კანონის მუხლზე! ეს როგორდაც უსაფუძვლო ლაპარაკია იმისთანა ხალხისაგან, რომელზედაც შედარებით სხვა ხალხთან არ ითქმის, რომ ეს ისე ღარიბი იყოს ან ისე უჭირდეს რამე, და სადაც მეურნეობა, განათლება და საზოგადოთ ხალხის კეთილდღეობა ისე დაწინაურებულია.

ასე გადაწყდა მე-10 პარაგრაფის საქმეც: ხმისუმეტესობით (43,346 — 13,033) ამხედდაც უარი სთქვა ხალხმა.

არავითარი გავლენა არ იქონია ადგილობრივი ციურისის კანტონის ხალხზე იმ მშენიერება სიტყვაში ამ პარაგრაფის დასაცველათ, რომელიც წარმოსთქვა ერთმა აქაურმა პროფესორმა — კენჭის ყრის წინეთ, ერთს ციურისის მუშა და სხვა ხალხის ყრილობაზე. აი რამდენიმე ადგილი იმ სიტყვიდან: უნივერსიტეტს ამჟამათ იმ ხალხისათვის, რომლის შრომით და ოჯლით არსებობს, არაფერი სარგებლობა არ მოჰქვს. იმაში არ იზრდებიან ის მამულის შეიღები, რომლებიც სწავლის დასრულების შემდეგ ფიქრობდნენ მათ აღ-

მზრდელ ხალხისათვის. ღარიბებისათვის ციურისის უნივერსიტეტის კარი დახშულია (*). იმაში მართა შეძლებულებს და მიღებებს შეუძლიანთ სწავლა მიიღონ და ამით აბა რა სარგებლობა უნდა მოუტანონ ხალხს, როდესაც ესენი სწავლის შემდეგ ისევ თავიანთ ჯიბების გასაქვლებლათ ცდილობენ და ხალხი — მთი აღმზრდელი — არცაი ახსოვთ! ამისათვის ჩვენ უნდა ვეცადოთ, რომ უნივერსიტეტში ხალხისათვის მზრუნველებიც იზრდებოდნენ; მე ვამბობ სახალხო უკოლების მასწავლებლებზე — და ეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში მოხერხდება, როდესაც ამგვარ მოსურნეთ ან სულ უფასოთ მიიღებენ და ან ეხლანდელ დაარსებულ წელიწადში სწავლის ფულს მოუკლებენ ხალხისვე სასარგებლოთ. — ამ ჟამათ არა მაქვს ამის «სიტყვა» ხელში, რომ იქიდან უფრო მაგარი სიტყვები მომეყვანა, მაგრამ ესეც საკმაოა. ამ კრებაზე შეყრილმა ხალხმა, ორი ათასზე მეტმა, ერთ ხმათ მიიღო ამის რჩევა და ის პარაგრაფიც, რომელშიაც სახალხო უკოლების მასწავლებლების უნივერსიტეტში სწავლის მიღებაზედ იყო ნათქვამი. ამ ყრილობაზე ის შემომოყვანილი პარაგრაფებიც მიღებული იყო ერთხმით, მაგრამ ამ ერთ მუტა ხალხს რა უნდა ექნა 40 ათასთან? — ამ ორატორის და ბევრი სხვებისაც წარმოთქმულმა სიტყვებმა ახალი კანონების დასაცველათ ბევრზე ეერ იქონია საჭირო გავლენა; ამათი სიტყვების კარგი მოქმედება შორს არ წასულა ხალხში, დარჩა მხოლოთ რამდენიმე ათასზე, რომლებიც 14 აპრილს, როდესაც როგორც არა ესთქვა, დანიშნული იყო კენჭის ყრა.

ასე, ამ გვართ მოცლო ბოლო ამ ახალ სახალხო განათლების კანონებს, რომელნიც, უტყველია, ბოლოს ძლიერ სასარგებლოთ დარჩებოდა იმ უბრალო ხალხს, რომელმაც ახლა ასე-ერთ ხმათ უარი სთქვა იმის მიღებაზე. — მართლაც საკვირველია ეს მოვლენა ციურისის კანტონში. აი როგორი გულსატყვიარი სიტყვებით იწყებს ერთი აქაური გავითი ამ საქმეზედ ლაპარაკს:

(*). ციურისის უნივერსიტეტში წელიწადში უკვლა ყრისის სავსების მოხმეს დაწეს თათქმის 100 ფრანკი (30 მანეთამდი).

აგტ.

«არ ვიცი, თუ ვისმე ესტყვი წინადადდამ, რომ ამისთანა ბედი ჰქონდეს მისთვის, ასეთს სასარგებლო საქმეზედ კენჭის ყრას. ციურისის დღეში ხალხის განათლების საქმეში ყოველთვის პირველი ადგილი ექვსა; ესეც კი თავის სჯუთარი ხალხისათვის რა სასწავლო და თან უკვლასათვის. განაკვირველი საქმე ხაიდის იმან! თუკა ყუყუბულა და დაწინაურებულმა ხალხმა ამისთანა საქმე ჰქნა, განაგდობს ეს განკეთი, მშ რა გარეს უნდა მოკვლადეთ ჩვენ სხვა დამკვნარ და დავადნილ ხალხისისაგან?» —

ამ საზოგადოთ მთელ ახალ კანონებზედ უარის ყოფამ გამოიტანა უნივერსიტეტის საქმეც და, ბევრის სასიხარულოთ, ამასაც ბოლო მოცლო. რასაკვირველია, ამ ახალ კანონებშიდ, უნივერსიტეტის საქმის თაობაზედ იყო ცალკე პარაგრაფი, რომელსაც ისევ ბედი ჰქონდა, რაც მთელს კანონებს. მაგრამ ამით არ დაცხდნენ აქაური სტუდენტები: როგორც აქ იმის, ესენი კიდევ აპირებენ თურმე საქმე ატეხონ და თავიანთი გაიტანონ. — მე კი ჩემის მხრით ამით მეცადინებობას დიდი ხანია ზარი უთხარი, რომ რაც თქვენ რამე გაიტანათ ამ საქმეში, როდესაც ხალხი ასე აღლებებულია, — ის თქვენ შეიღის-შვილებთან დაიქადნეთ, მეთქვი. ნემეცის სტუდენტს ვერაფერი ჩაქუჩით ვერ ჩაუდებთ თაემი, რომ ამ მოქმედებით ისინი ბევრს ენებას და ზარალს უშვებინან თავიანთ დებს და ძმებს, რომელნიც კი ისურვებენ აქაურ უნივერსიტეტში უმაღლესი სწავლის მიღებას. თუ არ ვცდები, ეს ერთი უნივერსიტეტი ვერაზაში, სადაც ქალებს ოფიციალურათ ეძლევათ ნება თავისუფლოთ შევიდნენ და უმაღლესი სწავლა მიიღონ. სხვაგან სხვა ვერაზის უნივერსიტეტებში კი ასე არ არის: იქ, თუ აქეთ ქალებს ნება სწავლა მიიღონ, ისეც მხოლოთ რომელიმე ერთი საგანი მოისმინონ და არა მთელი ფაკულტეტის საგნები. აქ კი, ციურისში, როგორც არა ესთქვი, უნივერსიტეტში შესვლისათვის არაფერს, არც გიმანხის ატესტატს და არც მისაღებ ვგზამენს არ თხოულობენ, რომლითაც მართლა ბევრნი სარგებლობდნენ და ეინ იცის, საიდან არ მოდიან — როგორც ქალები ისე ეაქები — უმაღლესი სწავლის მისაღებათ.

აქაური სტუდენტები კი ცდილობდნენ, რომ ამ ერთს უნივერსიტეტშიდაც მოესაოთ ქალებისათვის უმაღლესი სწავლის მიღების გზა!

სწავლითა და სამაგალითო ცხოვრებით ჩვენ მიყრუებულ საზოგადოებას? მაგრამ როგორ მოკვატყულია ჩვენ ამ იმედმა! ახალი, საუკეთესო გზის ჩვენებისა და სამაგალითო, პატრიარხული ცხოვრების წაცვლათ, ჩვენი ესრედ წოდებული ახალგაზდობა დაადგა ისევ მამა-პაპურ გზასა, კიდემდი გავიდა ამ გზაზე და ზოგიერთ შემთხვევებში კიდევ გადააქარბა იმათ, რომლებს ცხოვრებასა და მოქმედებას თვითონ ის ერთ დროს ჰკიცხავდა და საზიზარათ მიანდა ყო-ელი პატრიარხი და წამდელი კაცური კაცისათვის...

ერთ დროს ზოგიერთი ქუთაისელი ახალგაზდები ძალიან საიმედო ყმაწვილკაცებად მიმანდა; მაგრამ ახლა... ახლა კი შემოხსენებული სიტყვები ამ შემთხვევაში მგონია შეიძლება განსაკუთრებით იმათ უძღვნათ.

ყოველთვის მაკვირებდა ჩემ ახალგაზდობაში ის გარემოება, რომ რომელიმე წერილი, ხშირათ უმამულო და ცოლ-შვილიანი, ჩინოვნიკი, რომელსაც წელიწადში ბევრი-ბევრი ოთხასი მანეთი ეძლეოდა ჯამაგირი, ენახოთ, ისეთ ორეტაყიან სახლს წამოქმდიედა ქალაქის საუკეთესო ადგილზე, რომ უკანასკნელი ათი ათასი მანეთი მანც ეღირებოდა. მე არ მესმოდა, ოთხასი მანეთით როგორ შეეძლო

ამ კაცს ერთის მხრით თავის თავისა და ცოლ-შვილის ჰამა-სმა, ჩაცმა-დხურვაც და მეორე მხრით ამისთანა სახლის ამენება. შემდეგში, როდესაც წამოვიზარდე და ტოტათი გონს მოველ, მერე კი მიხვდი, რომ ამ პატივცემულ პირთ ორი ხელი აბიათ: მიხვდი, რომ მარჯვენა ხელისაგან შეძენილი ფულებით ისინი თავის თავსა და ცოლ-შვილს არ ჩვენდნ და მარცხენა ხელისაგან მოპოვებული საშუალებით კი სახლებს ამენებენ... დიან, სწორეთ ასე უნდა იყოს!

სხვა თვისებებთან ჩვენ ძველ ჩინოვიკებისაგან ახლანდელ ახალგაზდებმა ეს თვისებაც მიიღეს. მართლაც, რომ ზოგიერთი იმერთის ახალგაზდა ადვოკატები, რომელთაც ბედი უღიმის, ძალიან მჭიდროთ მოჰკიდებიან ამ ადგილ-მამულისა და სახლების შეძენას, და იმათი შრომა უნაყოფოთაც არ დარჩენილა. მაგრამ ამასთანავე ისიც უნდა ვთქვათ, რომ ამ საქმისათვის ეს უკანასკნელები იმდენ შრომასაც არ ეწყვიან, რამდენსაც ძველი ჩინოვიკები ხმარობდნენ. ამბობენ კიდევ, რომ ზოგიერთი ქუთაისელი ახალგაზდები იქაური ებრაელების ხელობასაც ითვისებენ და გავირვების დროს ხელს უწყობენ ფულის მსაჭიროებლებსა...

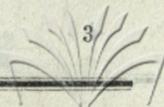
როგორც შევნიშნე, ამ ჟამად ქუთაისის საზოგადო ცხოვრება მოღუშულია. თუ ეინზე სადმე იკრიბებიან დროს გასატარებლად, ისევ თავიანთ ნათესაებში და ახლობელ მეზობლებში. საზოგადო დროს გასატარებელი ადგილები თუმცა არიან აქა, მაგრამ ძლიერ იშვიათად და ცოტანი იკრიბებიან და როდესაც შეიყრებიან, მაშინაც არა სიანან უდარდელი სახეები და სიამოვნებით დროს გატარების ნიშნები. ჩემს იქ ყოფნაში ერთხელ «კეთილმოზობილთ კრებაში» (Царский дом, როგორც აქ ეძახიან) იყო ბალი და მეორეთ «ვაჭრების კლუბში». არცერთში მე არ დაესწრებიარ, მაგრამ როგორც ამბობდნენ, «კრებაში» ორასამდი იყენენო, ისიც იმიტომ რომ იმ დღეს ამერიკელები უნდა ყოფილიყვნენ იქა; ვაჭრების კლუბში კი ძალიან ცოტა ხალხი იყო; ცოტა ხალხი იყო აგრეთვე ორ რუსულ სპეტაკლზე, რომელიც წმ. ნინოს სასწავლებლის სასარგებლოთ წარმოადგინეს კეთილმოზობილთ კრებაში. იმელობა მაინც თითქმის სრულიად არ დაიარება ამისთანა საზოგადო ადგილებში.

ახლა წარმოიდგინეთ, თუ დიდ-მარხვის შემდეგ, აღდგომის კვირაში, ასე დიდ-მარხულათ, მოწყენითა და უსიციოცხლოთ ატარებს დრო-

ებას ქუთაისი, დანარჩენ დროს როგორ უნდა ატარებდეს? დიან, ამ უკანასკნელ წელიწადებში იმერთს და იმის გულს, ქუთაისსა, საუბედულოთ, ბევრი სიცოცხლე მოჰკლებია! სადაც წავიკითხე თუ გავიგონე, მგონი, ამას წინათ, რომ ქუთაისის წმ. ნინოს სასწავლებელთან საზოგადო ბიბლიოთეკა არის გამართულიო.

... მაგრამ მე წამდელიათ შევიტყე, რომ საზოგადო ბიბლიოთეკა ქუთაისში არსად არ არის. წმ. ნინოს სასწავლებელთან მართალია არის პატარა ბიბლიოთეკა, მაგრამ ისეთი, როგორიც თათქმის ყოველ სასწავლებელთან მოიპოვება, მხოლოთ იმ განსხვავებით, რომ ამ ბიბლიოთეკიდან, მოსწავლეებს გარდა, ზოგიერთ გარემე ქალებსაც აძლევენ წიგნებს შინ საკითხავად და ამისთვის თვეში, მგონი, მანეთს ახდევინებენ.

ს. მ.
(დასასრული შემდეგში)

ამაზედ ზოგიერთი ჩენი სწავლა დასრულებული ყმაწვილები მეტყვიან, რომ, ვისაც სწავლა სურს მიიღოს, ის მისაღებ ან საზოგადოთ სხვა გვარ ეგზამენს არ უნდა შეუშინდესო. სრული თანახმა ვარ თქვენი, მაგრამ ის კი არ უნდა დაიფიქროს, რომ იმ ყმაწვილს, რომელსაც საჭიროთ დაუნახეს უმაღლესი სწავლის მიღება, თუ იმედი არ აქვს, ის საგნები გააგოს, რომელთაც უნივერსიტეტში კითხულობენ, ის ყმაწვილი, ვაშაბო მე, არც შეეჩრება იქ.—ვინ იტყვის იმას, რომ ამის წინააღმდეგი არ ხდებოდეს ხოლმე ხშირათ როგორც იმისთანა უნივერსიტეტებში, სადაც შესასვლელათ არაფელს არ თხოულობდნენ, ისე იმასთანაშიდაც, სადაც ატესტატებს ან მისაღებ ეგზამენს თხოულობენ? ვინ არ იცის, რომ ზოგიერთები—სტუდენტი დამიძახნონ, იმისთვის შედიან უნივერსიტეტში და შემდეგ კი ისე ხშირათ წყალობენ იმას, რომ ბოლოს შესასვლელი კარებიც ავიწყდებათ?—ამ გვარ ყმაწვილ კაცს ვერც შესასვლელი ეგზამენის ატესტატის მოთხოვა მარჯულებს და ვერც თავისუფალი შესვლა.—აქ არის მაგ. პოლიტეხნიკური შკოლა, სადაც შესასვლელ ეგზამენს თხოულობენ, და უნივერსიტეტი, სადაც ამჟამათ არაფელს არ თხოულობენ შესვლისათვის. მაგრამ ორთავეში არიან იმისთანა მოსწავლეები, რომელთაც ეს პოლიტეხნიკა და უნივერსიტეტიც (Cafe-safran) ში გადაუტანიათ და იქ ბილიარდზე შარბის და კიების ცვეთაში ჰკარგვენ ძვირფასს დროს. მაგრამ იმათი ბევრნი, უმეტესი ნაწილი, იმისთანებიც არიან, რომელნიც თავიანთ საქმეს უფრო ბევრითად ადგანან. ეს ერთი მხარე აქვს კარგი—თავისუფალი შესვლა—აქაურს უნივერსიტეტს სხვა ბევრ კარგს მხარებთან, რომ ბევრს ახალგაზრდას ორივე სქესისას იწვევს თავისკენ, თორემ თუ ასე არ იქნებოდა, სხვა უნივერსიტეტებიც ბევრია ევროპაში, რომლებიც არ ჩამოუდგებიან აქაურ უნივერსიტეტს, და იმ შემთხვევაში რატომ იქ არ წავა ყმაწვილი, თუკი იქაც და აქაც შესასვლელი ეგზამენთან ატესტატი საჭირო იქნება? მაგრამ ვინ იტყვის, რომ საზოგადოთ შევიცარიას სხვა ბევრი რამ სიმშვენიერეც არ ქონდეს, რომელიც იზიდავს ახალგაზრდას და აი ამისათვის იქნებოდა უფრო სამწუხარო, რომ ეს უნივერსიტეტის საქმე ასე კარგათ არ გადაწყვეტილიყო.

ი. — ი.

საფრანგეთი

დროებით შესვენების შემდეგ, საფრანგეთის ნაციონალური კრება ისევ გაიხსნა პარილის 22-ს. პირველი საგანი, რომელზედაც ნაციონალური კრების განსისათნავე ჩამოყარდა ლაპარაკი, იყო საფრანგეთში სახელმწიფო რჩევის დიფულქცია. სახელმწიფო რჩევას საფრანგეთში ისევ მნიშვნელობა უნდა ექნეს, რაც ესთვეთ ინგლისში ზემო პალატასა აქვს, ე. ი. უმისოთ ნაციონალურ კრებას თითქმის არავითარი შესანიშნავი კანონის გამოცემისა და განკარგულების მოხდენის უფლება არ ექმნება. ამ საქმის თაობაზე ცალკე კამისია იყო დანიშნული რომლის წარმომადგენელმა, ბოტბიმ, ამ ხანებში შეიტანა ნაციონალურ კრებაში პროექტი საფრანგეთში სახელმწიფო რჩევის დაწესებისა. ამ საგნის თაობაზე ბევრი და გასწავლებული ლაპარაკი იყო კრებაში. ყველაზე უფრო მომეტებული ბასი ატყდა იმის თაობაზე, თუ ვინ უნდა დანიშნოს სახელმწიფო რჩევის წევრები: ნაციონალურმა კრებამ, თუ მმართველობის წარმომადგენელმა პირმა! კონსერვატორები ამტკიცებენ, რომ ეს უფლებები ნაციონალურ

კრებას უნდა ჰქონდესო; მმართველობა და რესპუბლიკელები (და ამ უკანასკნელებში გამბეტაც) კი იმას ამტკიცებენ, რომ ეს უფლებები სრულად მმართველობას უნდა ჰქონდეს მინიჭებულიო. რესპუბლიკელებს ეშინიანთ, რომ თუ ნაციონალურ კრებაზე იქნა დამოკიდებული სახელმწიფო რჩევის წევრების ამორჩევა, მაშინ თავის მომხრე პირებს დანიშნავენ და რა კანონსაც მოინდობდნენ, იმას გამოაცემენ, რადგან ახლანდელ ნაციონალურ კრებაში კონსერვატორები უფრო მომეტებული არიან, ვიდრემ რესპუბლიკელები. ამ შეთხვევაში, უტყველია, მმართველობასა და რესპუბლიკელებს ძალა მოაკლდებათ და ისე ვერ წაიყვანენ საზოგადო საქმეებს, როგორც თვითონ სურთ.

ერთს ფრანკულულგაზეთში მოყვანილია ძლიერ საინტერესო რიცხვები ახლანდელი გაზეთების ხელის-მომწერლებზე, რომლიდანაც სჩანს, რომ ყველაზე მომეტებული ხელის-მომწერლები, მაშასადამე თანამგონობლებიც, რესპუბლიკურ გაზეთებსა ჰყავს და ყველაზე ნაკლები ბონაპარტიელებსა. მაგ. ბონაპარტიელს გაზეთს „Patrie“-ს 8 000 ხელის-მომწერი ჰყავს, „France“-ს 2,300 და „Presse“-ს 1,200. ორდენურ გაზეთებს ამაზე უფრო მომეტებული ჰყავთ: „Journal de Debats“-ს ყავს 10,000, „Journal de Paris“-ს—6,000. ამათზე უფრო მომეტებული ხელის-მომწერლები ახლანდელი მმართველობის მომხრე გაზეთებსა: ჰყავს; მაგ. „National“-ს ყავს 12,000 ხელის მომწერი, „Soir“-ს 10,000, „Bien Public“-ს—8,000. რადიკალურ გაზეთებს კი, როგორც ზევით ვსთქვით, ყველაზე მომეტებული ჰყავთ: „Rappel“-ს, ვიქტორ ჰიუგოს ორგანს, ჰყავს 30,000 ხელის მომწერი, გამბეტას გაზეთს—„Republique Française“-ს 22,000, „Radical“-ს 10,000 და სხ. მაგრამ საზოგადოთ ყველა გაზეთებს მოჰკლებიათ ხელის-მომწერლები; უსინდისო „Liberte“-ს გარდა, რომელსაც 25,000 ჰყავს და საძაგელ „Figaro“-ს გარდა, რომელსაც დღესაც 40,000 ხელის მომწერი ჰყავს.

—თუმცა ბონაპარტიელებს ამ უკანასკნელ ხანებში თან და თან აკლდებათ მომხრეები თვით საფრანგეთის სოფლებშიაც, მაგრამ ისინი მაინც არ აპირებენ დაწინარებას: სცემენ თავის გაზეთებს, რომლებშიაც ამაგებენ ახლანდელ მმართველობას და ამტკიცებენ, რომ საფრანგეთს მხოლოდ მაშინ ელირსება ბედნიერება, როდესაც ნაპოლეონის დინესტია და იმის წესები დაბრუნდებაო. უფრო კეთილგონიერი და არა დაბრმაებული ბონაპარტიელები კი ცხადათ ხედავენ თურმე, რომ იმათი დრო წავიდა. ერთ ბელგიური გაზეთის კორრესპონდენტს მოჰყავს ერთი ბონაპარტიელის სიტყვები, რომელნიც გვიმტკიცებენ, თუ რისი იმედი ჰქონდათ იმათა და როგორ დაკარგვიანთ ეს იმედი. ეს ბონაპარტიელი აღრე ძალიან მხურვალეთ ამტკიცებდა თურმე, რომ მალე მოვა ჩენი დროო; ახლა კი რაღაც მოწყენილათ იყო.—რა დამარტაო? ეკითხნა იმისათვის კორრესპონდენტს.

—ჩენი საქმე წახდა, მიუგო ბონაპარტიელმა: წელს ძალიან კარგ მოსავალს აპირებსო! აქედამ სჩანს, რომ ბონაპარტიელებს იმედი ჰქონდათ ხალხის გაჭირვებით ისარგებლებდნენ და აღელვებდნენ იმას.

ესპანია

ესპანიის პროვინციებში დონ-კარლოსის მომხრეების არეულობა თან და თან უფრო ძლიერდება. მისის ოთხს, როგორც გაზეთებში სწერენ, თვითონ ესპანიის ტახტის პრეტენდენტი, დონ-კარლოსი, მისულა ნაერაში

და მიუღია აჯანყებული ხალხის უფროსობა. ეს გარემოება, რასაკვირველია, უფრო მომეტებულ ძალასა და იმედს მისცემს დონ-კარლოსის მომხრეებსა, რომლის უმეტესს ნაწილს შეადგენენ სოფლის გაუნათლებელი ხალხი და მღვდლები. თუმცა დონ-კარლოსს დიდძალი მომხრეები ჰყავს, მაგრამ ახლანდელ ესპანიის მმართველობას ისე ამათი არ ეშინია, როგორც იმისი, ვაი თუ იმათ რესპუბლიკელებიც შეუერთდნენ. მაშინ კი მართლა ცუდათ იქნება ამედის საქმე. დონ-კარლოსის მომხრეების თავი რი და არის თურმე. მარშალმა სერანამ იმის წინააღმდეგ დენერალი რივერო გამოგზავნა, რომელიც თავის ჯარით, რიდას პირ და პირ დგას და დღე-ღამე მოაგლიან ომსა.

თუ დანარჩენი, მმართველობის მოწინააღმდეგე; პარტიები არ დავხმარა დონ-კარლოსის მომხრეებს, მაშინ, უტყველია, მმართველობის ჯარები ადვილათ დაამწიდებენ ამ არეულებას, მით უფრო რომ ანცერთი ევროპის სახელმწიფო არ თანაუგრძნობს ახლა ბურბონის დინასტიასა, რომლის წარმომადგენელი ესპანიაში არის დონ-კარლოსი. სხვათა შორის საფრანგეთის მმართველობას ფიცხელი ბრძანება გაუცია, რომ არავინ მიიღოს მონაწილეობა ესპანიის არეულობაშიო, და თუ დონ-კარლოსის მომხრეებმა გადმოაბიჯონ ჩვენ საზღვარზე, იმწამსვე დაიჭირებო.

— პეტერბურლის გაზეთების ტელეგრაფებიც ბიდამ ეტყობილობთ, რომ პარილის უკანასკნელ რიცხვებში მმართველობის ჯარებს დაუშარბებია ნაერასთან აჯანყებულების ჯარები, რომლის წინამძღოლათ თვითონ დონ-კარლოსი ყოფილა.

იტალია

მთელი იტალიის ყურადღება მიქცეულია ახლა ევზუიის მთისაკენ, რომელმანც წარსული პარილის პირველ რიცხვებში დაიწყო მოქმედება, დაუწყნარებლივ გამოისერის თავის წევრიდამ გაღლვალ ქვესა და ცეცხლის წვიმას და სრულებით გაათუქა რამდენიმე სოფელი. ეს მთა ნეაპოლის სიხლოეს არის, სადაც ამჟამად ურიცხვი ხალხი მოგროვილა და შესცქერის ამ თან მშვენერსა და თან გულის შემაძრწუნებელ და მრისხანე ბუნების მოვლენასა. მთის წვერში რომ ნახერეტი არის, იქ ქიესენელიდამ ვარდება მუდამ ცეცხლებული ღიღრანი ქეები, აემართებიან ცაში დიდს სიმაღლეზე და მერე ისევ ძირს ვარდებიან. ნახერეტიდამ მთის გვერდებზე გადმოდის გაღლვალი და ცეცხლივით მნათი ტალახი, რომელიც ისე მხურვალეა, რომ ახლო ვერ მიეკარება კაცი და რომელიც ათუქებს ამ მთის ძირს მყოფ სოფლებსა. მთელი ნეაპოლის არე-მარე ნისლით არის მოფენილი. ორმოც-სამოც ვერსზე ისმის თურმე ამ მთის ქუხილი და გახურებული ფერფელი და ნაცარი სცივა მიწაზე. ამ სურათის დანახვა გასაოცარი რამ არის თურმე, განსაკუთრებით დამე. პარილის 23-ს ერთს ადგილას მოგროვილა ხალხი ამ სურათის საყურებლათ; უცრათ გამსკარა მიწა, რომ დიდანაც ცეცხლი და კომლი ამოსულა და ორას კაცზე მეტი შეუნთქავს. ნეაპოლის საავთმყოფოები სასევა თურმე ევზუიისაკენ დამწვარ-დადაგულებითა. ცეცხლის ქმენის შემდეგ ყოველთვის ამ ადგილებში მიწის ძირა იცის; ახლაც მოვლიან თურმე ნეაპოლში მიწის-ძერას და ამის გამო ხალხი ათასობით ვარბის თურმე ამ ქალაქიდან და სხვა ადგილებში ესახლება.

—ფრანკულულ გაზეთებში იწერებიან, რომ 1 მაისს თითქმის სულ მოსაობილა ევზუიი

დამ ცეცხლის ქმენა, ასე რომ შეიძლება სოფლებიდან გაქცეული ხალხი მსუქ დახმარებას ნებულა და ჩვეულებრივ მუშაობას მოუკიდნიათ ხელიო.

საქართველო

«დროების» რედაქციას მოუვიდა ავტორისაგან ახლად გამოასული ბროშურა, სახელათ: «ვლადიკავკასია და თფილისის შუა რკინის გზა, რომელმანც კავკასიის მთებზე უნდა გადაიაროს» (*). ბროშურა დაწერილია უფ. სტატკოვსკისაგან, რომელიც ამტკიცებს, რომ კავკასიის მთებზე რკინის გზის გადაყენა ისე ძნელი არ არის, როგორც პირველი შესჯედით ეჩვენება კაცსაო. თუ ახლანდელ მოსსეს გზაზე გაიყვანეს რკინის გზაო, მაშინ, ამბობს ავტორი, მხოლოდ გულაურსა და კოპს შუა ტონენლის გაკეთება გააჭირვებს საქმესო. მაგრამ შეიძლება მეორე გზაც ამოვიჩიოთო: შეიძლება ძველს გადასაჯალზე გადავიდეს გზა, შავი არაგვის სათაურთან; მაშინ, უფ. სტატკოვსკის გამოანგარიშებით, ექვსი ვერსი სიგრძე ტონენლი დასჭირდება ბუსლაჩირსა და სემიონოვის ქონთან. ეს საქმე რომ ადვილათ შესაძლებელია, ავტორი იმით ამტკიცებს, რომ ევროპაში, ალპის მთებზე, სამი დიდი ტონენლია გათხრილი, თუმცა იქაური ტონენლები უფრო გრძელები არიან და ამათი გაყენა უფრო ძნელი იყო, ვიდრემ ჩვენში იქნება, რადგან იქ ძალიან მაგარი მიწა იყო და თოვლიც უფრო ძირს იწვეს, ვიდრემ კავკასიის მთებზე. რასაკვირველია, ხიდებზე ბლომათ დაინარჯება ფულიო, მაგრამ ყოველმა გზამ, კავკასიის იქითა და აქითა მხრის შემეერთებელმა, აუცილებელათ მთებზე უნდა გადაიაროს, ამიტომ, რა ადვილასაც უნდა გაიყვანოთ გზა, ამ ხარჯს ვერ ავსცდებითო. ავტორის ანგარიშით, კავკასიის მთებზე სულ 13 ვერსი სიგრძე ტონენლები დასჭირდება; ერთი უთამარეაი ექვსი ვერსი იქნება კლდეში გათხრილი და დანარჩენი პატარები ერთად შეიღ ვერს სიგრძეს შეადგენენ. უფ. სტატკოვსკი ამბობს, რომ მართო ტონენლების გადაკიდვდ 10 1/2 მილიონი მეტი დაჯდება ეს რკინის გზაო.

საზოგადოთ ამ საგანზე ჩვენ ვცდებით შემდეგში უფრო დაწერილებით მოველაპარაკოთ მკათხველს.

სოფელი სალხინო

(«დროების» კორრესპონდენცია.)
სოფელი სალხინო იმყოფება ქუთაისის უფლებში. ამ სოფლის შუა გულს მიმდინარეობს ერთი პატარა მდინარე, სახელად სულორი, რომელიც ძლიერ ამშვენებს ამ პატარა სოფელს. წყალზე არის გაკეთებული ხის ბოგირი, რომლის სიხლოვეს ჩამწკრიბული არიან: ეკლესია, წისკილები და დუქნები; ამათ წინ არის გაყვანილი სასოფლო დიდი გზა და სხვ. ერთი სიტყვით, ეს სოფელი გარედამ იმნარად გახლავსთ მორთული, რომ ერთი შეხედვით კაცს გული გაეხალისება, მეტადრე ზაფხულ დღეებში, როდესაც ხეები აყვავებულნი არიან. მაგრამ შიგ მცხარებლებს, რომლებიც უმეტეს ნაწილად თავადნი და აზნაურები არიან, კი რა მოგახსენოთ!—შეიძლება და საშუალება სიმდიდრისა მათ გამჩენს მათთვის მიუნიჭებია, მაგრამ შრომის და გონიერულათ ცხოვრების მაგიერ, ისინი ზარმაცობენ და უსაქმოთ არიან. (ეს სიზარმაცე და ტყუილად

(*) Желзная дорога через Кавказские горы для соединения Владикавказя съ Тифлисом. Тиф. 1872.

ყოფნა ყველას კი არ მიეწერება: ზოგიერთებში კი შრომობენ და მათ მეცადინეობას ნამყოფიც გამოაქვს.) გათენდება თუ არა, თავადები და ახსურები შეიყრიან თავს ზემოხსენებულ ღუქების წინ და საღამომილი გამართული აქვს ბაასი იმისთანა საგნებზე, რომლებიც არც ღმერთს არგია, არც კაცს და არც განათლებას, არც გაუნათებლობას არ მიეწერება. მაშ რაღა უნდა იყოს! ტყუილია თავის შესაკეციარი სოფლური მუაიფი, რომელსაც ერთი გროზის ფასი სარგებლობა არ მოაქვს. მოაწვეს საღამომის დროს თუ არა, მაშინათვე თავთავიანთ სახლში წაბრძანდებიან, პატრონურათ ისაღილებენ, ერთს კარგად გამოიძინებენ და მეორე ისევ თავიანთ გძელ ტარბან ჩიბუხებით ღუქებისაკენ ჩაეშვებიან და ეახშობადი ისევ ისე უთავებლობდნენ და უნაყოფოთ მუსაიფობდნენ. ამნაირად ჰკარგავენ ძვირფასს დროს. მათი მუსაიფი რომ აეწერო, ძლიერ გაკვირდებით, მაგრამ მე აქ იმას არ ავსწერ, რადგანაც სრულიად გამოუდგერად ვრაცხ...

ამდენ კეთილ-შობილებას, ერთას მეტს, შეილი არ გამოუხდია ხეირიანად; იმ ერთ-მანც გაქირებებით გამოზარდა, თუმცა სრულიად კი არ უქირდა, მაგრამ შრომა ეხარე ბოდა.

სახლის მორთულობას და შიგ ცხოვრებას ტყუილად ნუ იკითხავთ. ეს კი უნდა მოგახსენოთ, რომ თუ ვისმეს მოგიხდეს იმათ საღამომში შებრძანება, ძალიან სიფრთხილედ კი გმართებთ, თორემ ვერ გამობრძანდებით ისე, თუ ან არ გაისვარეთ, ან კომლით არ დაიხრჩიეთ და ან სხვა რაიმე არ დაგემართათ...

იმათს ხასიათზე სხვათა შორის უნდა მოგახსენოთ—პირში როგორ უნდა ელაპარაკოთ ამ სოფლის მცხოვრებლებს და როგორ უნდა მოექცეთ: ლაპარაკი თუ ტკბილად არ დაუწყეთ, ან «გაზნაყურად» თუ არ მოექცეთ, (როგორც აკაკი ამბობს), ცუდათ წავა თქვენი საქმე. პირში თუ რაიმე სამხილებელი სიტყვა უთხარი და ან ნაკლულეგანება გაუსწორე, იმათ ლანძღვა და დაცინება ეგონებათ და გინებას დაიწყებენ: «წათრეულან საღაცა, ორი ანბანი უსწავლიათ და რას მიეღ-მოეღებინან, ღმერთმან არ იციოსო. ამის სწავლას დავითნი ეკითხა, ბებრად ერჩია, მამა მიცხონდებო!» თქვენ კი ასე გაგლანძღავს და მემრე გინდ გული მოგივიდეს, გინდ ნუ, მათთვის სულ ერთია. თუ პირში ქება დაუწყებ და მოეფერე, მაშინ კი შენ ჰკვირანი კაცო ხარ და მათი გულითადი მეგობარი. ამხედ ერთს მაგალითს მოგახსენებთ: ამას წინათ მე მომიხდა ლაპარაკი ერთ პატრონსან კაცთან, რომელმანც იმისთანა სიტყვები მითხრა, რომ ვერ მოვიტონინე და კარგი პასუხი მოგახსენე იმაზედ. ეს პასუხი იმან ლანძღვად მიიღო და საუკუნოდ დამემღურა. მე რომ ტკბილად მოექცეოდი, ის დამემღურებოდა კი არა, პატივსაც მცემდა და კარგ კაცს დამიძახებდა. ერთი სიტყვით აქ თუ მართალი სიტყვი, დაგემღურებინან, თუ არა და სულ ტყუილი როგორ ილაპარაკო კაცმა! ეს სოფელი ჰგავს მშენიერ სახლს, რომელიც გარედამ ძლიერ მორთულია და შიგნით კი რა მოგახსენო!...

ბ. ნადირაძე

1872 წ. 9 აპრილი.

გორიძენ

(«დროების კორრესპონდენცია»)

წარსულის 31 დეკემბერს, 1871 წელს, «დროების» 51 №-ში ეცნობე მკითხველებს გარ-

ჩვეა საქმისა თ. გ. ერთთავისა, მღვდელი ტერსტეფანოვის, ს. ხიდისთავის საზოგადოებისა და რამდენიმე გორში მცხოვრებისა შორის გორის მომრიგებელ სასამართლოში საგუბრებზედ. იმავე ნომერში დავიკრიძე მკითხველებს მეცნობინებინა, რითი გათავდებოდა ამ გვარი შესანიშნავი საქმე. დღეს, 27-ს აპრილისას, საღამოს 8 საათზედ შეიკრიბა დიდი საზოგადოება გორის მომრიგებელი სასამართლოს ზალაში, რადგანაც დღეს უნდა გათავებულყოფილი იქნა საქმე.

გარჩევა დაიწყო 9 საათზედ ღამისა. ბევრი ილაპარაკეს ორთავ მხარემ, მაგრამ თითქმის განმეორება იყო პირველი ლაპარაკისა. შემდეგ ამისა მომრიგებელი მოსამართლე შევიდა თავის ოთახში და რამდენიმე ხანის შემდეგ გამოიტანა შემდეგი განაჩენი: «საგუბრები დარჩეს, როგორც დღემდე ყოფილა, მხოლოდ დაგუბება შესწყვიტონ სამს თვის: იფისს, იგლისს და აგისტოს.» ორთავ მხარემ გამოაცხადა უკმაყოფილება.

მ. ტრავაფოვა

რუსეთი

ხარკოვის არეულობა

რუსულ გაზეთებში დაწერილებით არის აწერილი არეულობა, რომელიც აღდგომის მეორე დღეს მომხდარა ხარკოვში. მოგვყავს გაზეთებიდან შემოკლებითი ამბავი ამ არეულობისა:

აღდგომის მეორე დღეს ხალხი ჩვეულებისამებრ შეკრებილა ერთს იქაურ (მიხაილოვის) მედანზე და ზოგი ბალაგანებზე, ზოგი სარწიანზე, ზოგი სხვა ნაირათ ატარებდნენ დროებას. ამ ხალხში, რასაკვირველია, ზოგიერთები მთვრალეებიც ვრია. საღამოს ხუთ საათზე იქაურ პოლიციის პრისტავს გამოუტანია ცეცხლის საქობი მაშინა და მედნის მორწყვა მოუწოდებია. მაგრამ, რადგან ეს მედანი ხალხით იყო გაქვილი, იმას აუღია და პირ-და-პირ ხალხზე მიუშვერია მაშინის წყალი; ბოლოს თვითონ ცხენებითა და კამანდის ურმებით გადაუჯირგალებია ხალხი. ზოგიერთები მოთმინებდნენ გამოსულან და პრისტავისა და კამანდისთვის ქვის სროლა დაუწყიათ. ერთი ქვა პრისტავსაც მოხვედრია და ამას ისეთნაირათ გაუჯავრებია ის, რომ, როგორც «ს. პეტერბურლის უწყებების» კორრესპონდენტი იწერება, აუღია ცული ხელში, ჩამომხარა პოკოხილად და მარჯვნივ და მარცხნივ დაუწყია ქნევა; ერთისთვის თავში დაუკრავს და იქვე მოუკლავს. ეს რომ დაუნახავს ხალხს, რასაკვირველია, უფრო გაბრაზებულან; ვინ ქეებით და ვინ კეტებით დასცემია კამანდის სალდათებს და შეუდგნიათ ისინი პოლიციაში. გაჯავრებულ ხალხს დაუწყია პოლიციისათვის ქვების სროლა და თითქმის ყველა ფანჯრები ჩაუშტერვია. შეიქნა თურმე საშინელი ყვირილი და ვაი-ვაი-ლახი. ამდროს მოსულა ხარკოვის ლებერნატორი, ღენერალი კრაპოტკინი და არიგებდა აღვლებულ ხალხს, რომ დაწყნარებულიყვნენ და შინ წასულიყვნენ. ზოგიერთები მართლა დაწყნარებულან, მაგრამ ამდროს ეილაცას თვითონ კრაპოტკინისთვის უსერია ქვა და ამის შემდეგ ისევ ატეხილა ყვირილი და არეულება. ხალხი დასცემია პოლიციას და თითქმის სულ დაუნგრევია; რაც შიგ ქალღებები იყო ქუჩაზე გადაუყრია და თვითონ პრისტავისთვისაც საშინლათ უცემიათ. მთავრობას გამოუგზავნია სალდათები, რომელთაც ასიოდ მოთავე კაცი დაუ-

ტყალდებიათ, მაგრამ დანარჩენი ხალხი მოხმარება იმათ და ზოგიერთები გაუნთავისუფლებია. შემდეგ გამოსულა არხივისკოპოზნი და აშშეიდებდა ხალხს, მაგრამ ვერც იმან დააწყნარა თურმე აღვლებულები, ასე რომ ამ დღეს თითქმის შუალამმდღი არ დაწყნარებულან.

მეორე დღეს აღრიანათ ხელ-ახლად შეკრებილა ხალხი და როდესაც ლებერნატორი გამოსულა იმათთან სალაპარაკოთ, დაუწყია ყვირილი, რომ «პოლიციის პრისტავი მოგვიყვანეთ, ჩვენ იმის გაგლეჯა გვინდა!» გამოუყვანიათ ერთი როტა ჯარი, რომელსაც ხალხი ყვირილითა და სტეგით დახვედრია. როდესაც ეს ჯარი მისწოლია ხალხს გასაფანტავათ, დაუწყიათ ქვების სროლა, მაგრამ ბოლოს აქედამ წასულან. ერთ გროვა ხალხს დაუდგია ჯალაგარზე ერთი მოკლული კაცი და ისე შემოტევიენ ლებერნატორის სახლს, მაგრამ ჯარს გაუფანტავს ისინი. საღამოს ოთხ საათზე ხალხი კიდევ თავ მოყრილი იყო, ჰყვიროდა და დამშვიდებას არ აპირებდა. შემდეგ ჯარს დაუწყია თოფის სროლა ხალხისათვის და, როგორც ამბობენ, რამდენიმე კაცი მოუკლავს და ბევრი დაუჭრია.

შესამე დღეს აპრილის 19, ხარკოვის ქუჩებში სრული მყუდროება მეფობდა; ხალხს აღარ მოუყრია თავი და უწყნარება აღარ მოუხდენია. ამბობენ, რომ ამ ორი დღის განმავლობაში 16 კაცამდი მოუკლავთ და 60 მძიმეთ დაუჭრიათ. დატყუალდებულები ხომ ძალიან ბევრია თურმე.

მოსკოვის უწყებების კორრესპონდენტი ამბობს, რომ ამ არეულობას არავითარი არც პოლიტიკური და არც სოციალური მნიშვნელობა არა ჰქონდა. არეულობის მიზეზი ერთის მხრით ღენოსაგან გაზეთდებული ხალხი იყო და მეორეს მხრით თვითონ პოლიცია, რომელიც ძვირ წინდაუხვდავით მოიქცა. აღვლებული ხალხის დასამშვიდებლათ, ჩაგონებისა და დარიგების ნაცვლათ, პოლიციამ შტოები და თოფები იხმარა. თუ «მოსკოვის უწყებებიც» ამას ამბობს, მაშ ჩვენ დარწმუნებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ეს არეულება მართლა შემთხვევით მომხდარა და წინეთ—განზრახული არ ყოფილა.

ერთს რუსულ გაზეთში სწერენ, რომ პეტერბურში სდგება საზოგადოება, რომლის დანიშნულებას იქნება, რომ ყოველგვარი გაზეთები ქუჩა-ქუჩა ატაროს და ჰყიდოს. პეტერბურის გარდა, ეს საზოგადოება რუსეთის სხვა გუბერნიის ქალაქებშიც აპირებს ამნაირათ გაზეთების ვაჭრობის გამართვას. უცხო ქვეყნებში, სადაც გაზეთების კითხვა უფრო გავრცელებულია, ვიდრემ რუსეთსა და ჩვენში, ამ გაზეთების დატარებით ყიდვას დიდი მნიშვნელობა აქვს და ზოგიერთ გაზეთებს დიდ ქალაქებში სრულებითაც არა ჰყავთ მუდამი ხელის-მომწერელები, ასე ქუჩა-ქუჩა ისეიდებინან.

«მმართველობის მოამბეში» მოყვანილია ტულის გუბერნიის სახალხო შკოლების ანგარიში, რომლიდანაც სჩანს, რომ ამ გუბერნიებში სულ 591 სახალხო შკოლა არის, უმეტესი ნაწილი. ერთობისაგან გამართული. ამ რიცხვიდან 580 საჯარო შკოლა და მხოლოდ 11 საქოლა: მოსწავლეების რიცხვი სულ ყველა შკოლებში ითვლება 16,000; საჯარო შკოლებში 14,742 და საქალბეობაში 1,258.

წიგნი რედაქტორთან

უფ. რედაქტორო! რათგან ამ ჟამათ მე ვერ წარმოვადგინე წიგნი უფ. გიორგი წერეთლისა ზურაბ მოენიძესთან მიწერილი, რომელიც, როგორც წინათა მქონდა ნათქვამი, საღაცე მიმეფარა; რათგან შესაძლებელია, რაკი უფ. წერეთელი თხოულობს იმის დაბეჭდვას, «დროების» მკითხველებმა იქვე შეიტანონ, რომ წერეთელს არავითარი ქება მოენიძესთვის არ მიეწეროს და ეს მხოლოდ ჩემი მოგონილი იყვის; ამის გამო გთხოვთ მისცეთ ამ ერთი წიგნიდამ გამოწერილი ადგილის, რომელსაცა მწერს ჩემის წიგნის პასუხათ უფ. მიხაილ ფურცელაძე, რომლისაც სახელობაზედ თემურხან-შურაში ჰგზავნიდა უფ. წერეთელი მოენიძესთან წიგნს. თუმცაღილი ხანია მას აქეთ (ეს იყო დამდგეს 1868 წ.), მაგრამ მახსოვს კარგათ, რომ მთელი ერთი დიდი ფორმატის ფორტის ქალღელი იყო გაჭრელებული უფ. წერეთლის წიგნი მოენიძესთან, რომლითაც ის აღამკობდა (восхвалял) უფ. მოენიძეს და სთხოვდა, რომ ეგზავნა დროების-

თვის» სტატიები; შენსა და მწერს წიგნი უმჯობესდ (ესე იგი ანტონ ფურცელაძესა და იმის წიგნი უმჯობესდ) ლაპარაკობდა ცუდათ. ამავე წიგნიდამ შეგნიშნე, რომ მოენიძეს რალაცა წიგნი მიეწერა წერეთელთან, რომელსაც წერეთელი ძალიან შეეწუხებინა (*), და ამისგანო ცალკე ბოდიშსაცა სთხოვდა და ცალკე უჩვენებდა მოენიძეს, რომ მოენიძე ძალიან გამოჰკიდებია საქმესა. რაზედ იყო ეს ლაპარაკი, მე არ ვიცი. შენ თითონ უნდა იცოდე.

ამ ფაქტს გარდა, თუ საჭიროთა ჰრაცხს სხვა საბუთებსაც, შეიძლება მაშინ დაბეჭდილი ქებაც მოგიგონოთ უფ. გ. წერეთლისა მოენიძესზედ. მაგრამ რადგან უფ. წერეთელი მხოლოდ წიგნსა თხოულობს, ამისგანო ბეჭდვითი მაგის აზრებს იანებებ თავს და მამყავს მაგის წიგნის აზრები. რაც შეეხება იმას, რომ უფ. წერეთელი ამბობს, რომ შეიძლება რამე იქებები შეიტანონ ჩემი წიგნის შესახებ მნათობის» მკითხველებმაო, ამისგანო მე ვთხოვ «მნათობის» მკითხველებს, რომ იქვი არა შეიტანონ რა ამ წიგნის შესახებ იმის მეტი, რაც ჩემს სტატიამი იყო და რაც ამ გამოწერილი ადგილიდამ შესდგება, ისე იგი, მე «მნათობში» გამობრძანდეს შესახებ წიგნისა: «სწერდა ქების წიგნსა»; აქ უფ. მიხ. ფურცელაძის წიგნიდამ სჩანს კიდევ, რომ არამც თუ აქებდა უფ. წერეთელი მოენიძეს, არამედ აღამკობდა და უფ. ფურცელაძესა და იმის ნიჭიერებაზედ «ლაპარაკობდა ცუდათ.» ესთხრეთ მკითხველებს, რომ სხვა იქვი უფ. წერეთელზედ არა შეიტანონ რა; გარდა იმისა, რომ ის მოენიძეს აღამკობდა და ფურცელაძესა და ამის ნიჭიერებაზედ ცუდათ ლაპარაკობდა. მეც ამის ვამტკიცებ და მკითხველსაც მეტი არა უნდა რა; სხვა იქვები რალა საჭიროა. სხვა საიქო საქმეებზედ მერმე ვილაპარაკოთ (**).

ანტონ ფურცელაძე

ნარევი

ქუჩაში იქნება წელს საფხურს ყოველი მხრის მასწავლებლის კრება და თან სამსწავლებლო საგნებისა და სასწავლებლო წიგნების გამოცემაზე. ამ კრებაზე მასწავლებლებს ექნებათ მოლაპარაკება იმაზე თუ რა საშუალება და რა მეთოდები უნდა იხმარონ, რომ სახალხო და საშუალო სასწავლებლებში უკეთ წაიკვანონ სწავლის საქმე.

მოამკვლ წელს ვენაში საქმიანი გამოიგნასა და ნიშნული; ამ გამოიგნის დროს იქ იქნება აგრეთვე ექიმების კრება. პირველი საზოგადო კრება ექიმებისა იყო პარიზში 1867 წ., მეორე ფლორენციაში 1869 წელს; მაშ ეს შესაძლებელი იქნება.

მკითხველმა იცის, რომ ინგლისში ორს უნივერსიტეტში იღებენ ქალებს: კემბრიჯის და ოქსფორდის უნივერსიტეტში. ამ ზამთარს კემბრიჯის უნივერსიტეტში იმდენი ქალები გამოიგნინდნენ ლექციების სმენის მსურველნი, რომ ამ უნივერსიტეტის სადგომში ვერ დაეტვიან თურმე და მეორე, უფრო დიდი, სახლები დაიჭირეს.

ერთმა ინგლისელმა ექიმმა გამოიკვლია სხი წლის მონუტეპულების სსულის აგულებას და აცხადებს ასლა, რომ სხისლის ბრუნვისა და სუნთმის სიჩქარით ისინი საზღვარსა დასაყვეს უფრო უსაფრთხოებას, ვადრემ მაწიფულ ვაჭარებისაო. ჩვენი მსოფი დაუბატოთ ამას, რომ ამ პატივცემულ ექიმს რომ ამ მასწავლებლების ქუჩის აგულებაც გამოიკვლია, უკვლეა, დაწმუნდებოდა, რომ ისინი ამ მსოფიაც მდლან ასლან არანს აგუებთან...

(*) ეს წიგნი იყო, რომელითაც უფ. მოენიძე ითხოვდა წერეთელს პოლემიკაში.

(**) ამ წიგნს მხოლოდ იმისთვის გუგუჯავთ, რომ უფ. ან. ფურცელაძემ არა სთქვას შექდევ, რომ იმას მოუწუთ თავის დამტკიცებასის მოუგანის გაც; თორემ, ერთი გვითხარით, რა შინა შეუქდოდა აქვს ამ საქმეში უფ. მიხ. ფურცელაძის სიტყვებს, თუნდაც რომ შემოამოყვანდია სიტყვები მართლაც მოქმედებს ამ გაცნ თავის შინადათვის?

რედ.